

La barbacana

(ALDC, II, 446. La barbacana)

L'enunciat correspon a 'part de la teulada que surt més enllà del pla de la façana', concepte força productiu onomasiològicament. Les motivacions giren entorn de la idea de: 1) 'protecció', 2) 'sortida', 3) 'conducte', 4) 'marge'.

1) *Barbacana*, predominant en cat. or., deriva, a través de *balbacana*, de l'ár. vg. B-AL-BAQÁRA 'porta de les vaques', que designava la porta que protegia un recinte intermedi entre la fortificació avançada i la muralla principal (encara avui a Cervera 'carrer entre el tram oriental de la muralla i l'interior de la ciutat'; veg. LLOBET, 2008) i on els assetjats guardaven el bestiar destinat a proveir-los de carn (*DECat*); *barba* 140, com el der. *barbada* 141, igual que en oc., en podria ser una reducció, però sembla millor una metàfora amb 'mentó' considerat com 'part sobresortint'; *ràfec* (amb les var. *ràfic*, *ràfel*, *ràfil*, *ràfol*, *ràpic*, *ràpel*, *rafal*, *ràfega*, amb reforços epítètics, canvis vocàlics i canvis d'accent) també deriva de l'ár. vg. RÁFFA, format sobre l'arrel RAFF 'envoltar; protegir'; *virolla* 8, del celtollatí VIRIOLA 'braçalet de metall', s'explicaria per la funció protectora de la barbacana com la virolla de l'extrem d'un bastó.

2) La motivació 'sortida de la teulada' es troba en: *eixida*, der. de *eixir* (< llat. EXIRE 'anar a fora'); *sortida del llosat* 15; *avançada del tet* 7, aquest, ant. i oc. (< llat. TECTUM); *volada* (var. *valada* 77, per centralització de la [o]), der. de *volar* 'sortir enfora de la façana', com *voladís* 17, 42, 51, 77, *voladura* 31, *volant* 101; *cornisa*, del gr. KORONÍΣ 'id.',

amb les var. *coronisa* 59, 62, 67, *gornisa*, amb sonorització $c > g$ (com *corb* → ross. *gorb*), *borni*[θ]a 108, amb equivalència acústica G = B (com *gotim* → *botim* 'singló'); *visera* 146, 147, 160, 167 (*visera de l'enteulada* 164), accepció no registrada, per analogia amb la de la gorra comparada amb la peça d'armadura que tapa la cara (probablement del fr. *visière*); *bordó* 165, d'origen germànic, evolució semàntica des de 'motllura sortint'; ross. *marquisa* 5, del fr. *marquise* per metàfora amb la 'tela estesa a l'entrada d'una tenda militar'; *alero*, -a 187, 188, provenen del cast. 3) Tenen relació amb el 'conducte que recull l'aigua de la teulada': *canal* 98 (*canalera* 124, 172, *canaló* 124) (< llat. CANALIS); *tortugada* 25, 52, 56 'conjunt de tortugues o teules que recullen l'aigua', der. de *tortuga* (< *tartuga* < llat. TARTARUCA), per la forma bombada de les teules; *bocateula* 71, 161, 166, que tira l'aigua enfora de la façana; *gotera* 88, 92, 97 i *gotellera* 90, amb l'interfix -ell-, der. de *gota* (< llat. GUTTA), a partir de 'conducte per on es desvia una canal'.

4) La idea de 'vora (de la teulada)' es troba en: *bordillo* 53, del cast., i *marge* 111, del llat. MARGINE 'vorera'.

Altres mots: *solera* 185, der. de 'biga horitzontal que sosté els caps d'altres bigues transversals'; *rampant* 26, des de 'pendent en declivi', der. de *rampar* 'raptar, arrossegar' (< gòtic *HRAMP 'grapa'); *coberta* 95; *vano* 91, del cast., des de 'part d'un mur sense recolzament'; *mantovana* 85, manlleu a l'it. *mantovana*; *ra*[χ]os 162, deverbal del cast. *rajar* 'fendre'.

Tenen cabuda en el DG₁ (1932) *barbacana*, *ràfec* i *volada*.

